

***Polska–Białoruś. Wspólne dziedzictwo historyczne. Przewodnik po materiałach archiwalnych 1918–1939, t. 1: Archiwum Państwowe Obwodu Brzeskiego, Archiwum Państwowe Obwodu Grodzieńskiego*, oprac. i red. nauk. Ewa Rosowska, Aleksander Smalianczuk, Aleksander Wabiszczewicz, Anatolij Wielikij, wyd. Ministerstwo Spraw Zagranicznych RP, Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych w Warszawie, Stowarzyszenie Archiwistów Polskich, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Warszawa 2013**

<http://dx.doi.org/10.12775/AKZ.2014.016>

Historia wschodnich kresów Rzeczypospolitej, odłączonych od Polski w czasie II wojny światowej, jest polem badawczym często eksplorowanym przez polskich uczonych. Stwierdzenie to jest prawdziwe dla badań nad dziejami Wielkiego Księstwa Litewskiego czy województw ruskich w XVI–XVIII w., przeszłością obszarów przyłączonych do Cesarstwa Rosyjskiego w końcu XVIII w., czy wreszcie dla prac koncentrujących się na historii tego terytorium w latach 1918–1944.

Szczególne miejsce wśród badań nad przeszłością Kresów Wschodnich zajmuje historia mieszkających tam Polaków w latach 1918–1944/1945. Przez ponad 40 lat po II wojnie światowej podejmowanie tematów dotyczących tej problematyki nie było w Polsce mile widziane. Należy też pamiętać o braku lub reglamentacji dostępu do zbiorów rękopiśmiennych bibliotek oraz zasobów

centralnych i republikańskich archiwów Związku Radzieckiego. Dopiero przemiany zainicjowane w ZSRR przez Michaiła Gorbaczowa pozwoliły na szerszą skalę udostępnić badaczom nieupubliczniane wcześniej archiwalia. Choćby w poł. lat 80. XX w. na Liwie i na Białorusi rozpoczęto akcję odtajniania materiałów. Jak się szacuje – w przypadku drugiego z wymienionych państw – w latach 1987–1992 przekazano do udostępnienia ok. 120 tys. j.a., czyli ok. 60% niejawnych wcześniej akt¹. Po 1989 r. polscy uczeni zaczęli nawiązywać i rozwijać naukowe kontakty z kolegami z Białorusi, Litwy, Ukrainy. W kalendarzu naukowym pojawiły się konferencje integrują-

¹ J. J. Milewski, *Wstęp*, [w:] *Informator o archiwaliach z kresów północno-wschodnich Drugiej Rzeczypospolitej w zasobie archiwów białoruskich i LCVA w Wilnie*, oprac. tenże, Białystok 1996, s. 3.

ce badaczy zajmujących się poznaniem przeszłości tego terytorium², a w miarę upływu czasu Polscy historycy i archiwiści stawali się coraz częstszymi gośćmi w pracowniach naukowych archiwów byłych zachodnich republik radzieckich.

Mimo upływu niemal 30 lat wiedza na temat zasobów archiwów historycznych za polską granicą wschodnią nie jest pełna, informacje są rozproszone, często także trudno dostępne. Stwierdzenie to jest prawdziwe także w odniesieniu do archiwów białoruskich. Na początku lat 90. XX w. dane na temat materiałów archiwalnych przechowywanych w m.in. w magazynach archiwów Mińska, Brześcia czy Grodna można było od-

naleźć jedynie w przewodnikach wydanych jeszcze w czasach radzieckich³, choć ich przydatność w kwerendach archiwalnych była ograniczona. Powstawały one bowiem w czasie, gdy nie wszystkie archiwalia z lat 1918–1945 były opracowane czy nawet poprawnie rozpoznane⁴. W 1996 r. ukazał się zwięzły informator opisowo prezentujący materiały archiwalne z tego okresu, przechowywane w archiwach białoruskich i w Wilnie⁵. Korzystanie z niego pozwala poznać zawartość najważniejszych zespołów, lecz jest w zasadzie możliwe tylko w czytelnich najważniejszych polskich bibliotekach naukowych⁶. Wspomniane wcześniej

² W przypadku badań nad historią północnowschodnich terenów dawnej Rzeczypospolitej w XIX i XX w. szczególną rolę odgrywało białostockie środowisko historyków, staraniem którego w latach 90. ubiegłego wieku zorganizowanych zostało kilka konferencji poświęconych tej problematyce. Por.: *Kresy północno-wschodnie Drugiej Rzeczypospolitej (Stan badań). Materiały z sesji naukowej zorganizowanej przez Instytut Historii Filii UW w Białymstoku w październiku 1992 r.*, red. J. J. Milewski, Białystok 1993; H. Majecki, *Konferencja naukowa: „Źródła do dziejów kresów północno-wschodnich II Rzeczypospolitej (1918–1945) w archiwach Litwy i Białorusi”*, „Archeion” 1995, t. 95, s. 212–214; tenże, *Polonika w zasobach archiwów Białorusi, Litwy oraz Obwodu Kaliningradzkiego Federacji Rosyjskiej*, „Archeion” 1997, t. 98, s. 314–316; tenże, *Trzecia konferencja archiwalna w Białymstoku poświęcona polonikom na Litwie, Łotwie i Białorusi*, „Archeion” 1997, t. 98, s. 313–314; B. Parafiniuk, *Konferencja naukowa „Polonika w archiwach, bibliotekach i muzeach Białorusi, Litwy i Łotwy”*, „Archeion” 2001, t. 100, s. 436–437.

³ Por.: *Центральный государственный исторический архив БССР в Минске. Путеводитель*, Минск 1974; *Центральный государственный исторический архив БССР в городе Гродно. Путеводитель*, сост. Л. В. Аржаева, Минск 1965; *Государственные архивы Брестской, Гродненской областей, филиал Государственного архива Минской области в Молодечно. Справочник (1919–1939 гг.)*, Минск 1969.

⁴ H. Majecki, *Konferencja naukowa: „Źródła do dziejów kresów północno-wschodnich II Rzeczypospolitej*, s. 213.

⁵ *Informator o archiwaliach z kresów północno-wschodnich*. Krótkie charakterystyki mają tam zasoby Państwowego Archiwum Obwodu Brzeskiego w Brześciu, Państwowego Archiwum Obwodu Grodzieńskiego w Grodnie, Filii Państwowego Archiwum Obwodu Mińskiego w Mołodecznie, Narodowego Archiwum Republiki Białoruś oraz zespoły z działu „Ziemia Wileńska” w Litewskim Centralnym Archiwum Państwowym w Wilnie.

⁶ Wyjątkiem jest oczywiście sytuacja, w której informator udało się kupić bądź pożyczyć od osoby prywatnej.

konferencje naukowe organizowane w latach 90. ubiegłego wieku zaowocowały niemal 20 drobnymi tekstami poświęconymi materiałom archiwalnym z lat 1918–1945, w archiwach białoruskich. Teksty te od 1997 r. były publikowane w kwartalniku „Białostoczczyzna”. Dziś można się z nimi zapoznać, korzystając ze zbiorów Podlaskiej Biblioteki Cyfrowej⁷. Na początku XXI w. na Białorusi zaangażowano się w uzupełnianie i rozbudowę systemu informacji archiwalnej. Zaczęto wydawać nowe przewodniki po zasobach archiwów. Niektóre z nich można przeczytać na stronie internetowej archiwów białoruskich. Są tam udostępnione w postaci plików .pdf lub .doc⁸. Niestety nie ma wśród nich wydanych w latach 2007 i 2010 przewodników po zasobach archiwów obwodowych w Grodnie i Brze-

ściu⁹. Od października 2012 r. na stronie archiwów białoruskich można przeszukiwać elektroniczną wersję kartoteki zespołów archiwalnych¹⁰. Należy jednak pamiętać, że dostęp do bazy jest możliwy – z pewnością tymczasowo – jedynie z rosyjskojęzycznej wersji strony, nie wprowadzono do niej polskojęzycznych odpowiedników nazw twórców zespołów, a opisy zawartości poszczególnych całości archiwalnych nie zawsze są rozbudowane.

W tej rzeczywistości informacyjnej nie może dziwić podjęcie wysiłku przygotowania naukowego przewodnika archiwalnego po zasobach obwodowych archiwów w Brześciu i Grodnie, prezentującego materiały z lat 1918–1939. Tym bardziej że informacje zachowane w przechowywanych tam materiałach mogą stymulować badania nad przeszłością Polski w I poł. XX w. Jak słusznie we wstępie zauważyła Ewa Rosowska, dostęp do brzeskich i grodzieńskich archiwaliów sprzyjać może prowadzeniu badań „z wielu dziedzin, przede wszystkim historii najnowszej Polski, lecz także demografii historycznej, antropologii i socjologii historycznej i wielu innych” (s. 5). Co warte podkreślenia, prezentowany tom jest zapowiedzią całej serii „przewodników archiwalnych po materiałach polskich nie tylko w archiwach,

⁷ *Białostoczczyzna*, <http://pbc.biaman.pl/dlibra/publication?id=3899> [dostęp: 28 XI 2014 r.].

⁸ Przykładem przewodnika dostępnego w pliku .pdf może być *Государственный архив Минской области. Путеводитель (1944–2006)*, Минск 2012 (zob. *Внутриархивные справочники – Государственный архив Минской области: путеводитель (1944–2006)*, <http://archives.gov.by/index.php?id=712625> [dostęp: 28 XI 2014 r.]), a w pliku .doc – *Путеводитель по фондам государственного архива общественных объединений Могилевской области (1918–2008)*, Могилев 2009 (zob. *Внутриархивные справочники – Путеводитель по фондам государственного архива общественных объединений Могилевской области (1918–2008)*, <http://archives.gov.by/index.php?id=632205> [dostęp: 28 XI 2014 r.]).

⁹ *Государственный архив Гродненской области. Путеводитель (1919–2000)*, ред. Л. И. Юнина, Гродно 2007; *Государственный архив Брестской области. Путеводитель по фондам (1919–1939)*, ред. А. Г. Карапузова, Брест 2010.

¹⁰ Фндовый каталог государственных архивов Республики Беларусь, <http://fk.archives.gov.by> [dostęp: 28 XI 2014 r.].

lecz także w innych instytucjach pamięci Białorusi” (s. 23).

Przewodnik otwiera napisany przez Ewę Rosowską *Wstęp* (s. 5–23), który można uznać za opracowanie wprowadzające do całej planowanej serii. Poza krótką charakterystyką powodów podjęcia prac nad przewodnikiem i zamierzeń na przyszłość, znalazł się tam zarys losów archiwaliów polskich przejętych przez Rosjan w 1939 r. Autorka przedstawiła rozmieszczenie materiałów w nowo utworzonej sieci obwodowych i rejonowych archiwów NKWD i – co szczególnie cenne – wojenne rozproszenie i straty materiałów polskiej proveniencji. To opracowanie wartościowe, szkoda jednak, że nie wszystkie wątki podjęte przez autorkę znalazły w nim pełne wyjaśnienie. Choćby na s. 19 przedstawiono wojenne losy archiwaliów zgromadzonych w grodzieńskiej filii Centralnego Państwowego Archiwum Historycznego. Zauważono, że część materiałów polskich z lat 1919–1939 została w styczniu 1944 r. wywieziona do Gdańska. Nie ma jednak informacji, czy archiwalia te przetrwały wojnę, a jeśli tak, to gdzie są obecnie przechowywane. Podobnie na s. 21. Jest tu jest mowa o ewakuacji do Saratowa części zasobu archiwum obwodowego w Wilejce, nie ma natomiast informacji o powojennych losach tych archiwaliów. Czy przetrwały wojnę, czy wróciły do Białoruskiej SRR, czy może pozostały w Rosji? Nawet jeśli fakty te są dziś trudne do ustalenia, powinno zostać to odnotowane. Warto także skorygować jedno ze stwierdzeń zamieszczonych przez Rosowską we wstępie. Na s. 6 zauwa-

żyła, że „Materiały archiwalne wytworzone po 1918 r. przez władze, instytucje i organizacje na obszarze kresowych województw Polski, do momentu ich przejęcia przez władze sowieckie w 1939 r. stanowiły zasób registratur i składnic akt ich twórców i nie były wcześniej archiwizowane i przekazywane do archiwów historycznych”. Uwaga ta jest prawdziwa dla zdecydowanej większości archiwaliów polskich z tego terytorium, niemniej warto podkreślić, że międzywojenne polskie archiwa państwowe wykazywały pewną – bardzo ograniczoną – aktywność w zakresie gromadzenia zasobu najnowszego. Na przykład Archiwum Państwowe w Grodnie w latach 1933–1934 przejmowało akta z Wydziału Karnego Sądu Okręgowego Grodzieńskiego i z nowogrodzkiego Okręgowego Urzędu Ziemskiego¹¹. W 1936 r. do zasobu tego archiwum włączano nadal materiały z Sądu Okręgowego w Grodnie (tym razem akta wyborcze z lat 1922, 1928, 1930). Miały wówczas miejsce także drobne przejęcia z Urzędu Wojewódzkiego Nowogrodzkiego¹². W 1937 r. w magazynach grodzieńskiego archiwum pojawiło się 39 skrzyń archiwaliów wytworzonych przez Izbę Skarbową Białostocką w latach 1919–1923¹³.

¹¹ *Sprawozdanie z działalności Archiwów Państwowych. Lata 1933 i 1934*, oprac. A. Rybarski, „Archeion” 1935, t. 13, s. 223.

¹² *Sprawozdanie z działalności archiwów państwowych. Rok 1936*, oprac. A. Rybarski, „Archeion” 1937–1938, t. 15, s. 180.

¹³ *Sprawozdanie z działalności archiwów państwowych. Rok 1937*, oprac. A. Rybarski, „Archeion” 1938–1939, t. 16, s. 185.

Wstęp ma wersję w języku białoruskim (s. 24–43).

Kolejna część tomu to *Zasady układu „Przewodnika”* (s. 45–48). Autorzy zaprezentowali tu systematyzację zespołów zastosowaną w zrzębie głównym, ich kolejność w opracowaniu oraz listę informacji, które mogą pojawiać się w poszczególnych charakterystykach wyszukiwawczych.

Zrąb główny przewodnika podzielony został na dwie części, odpowiadające zasobom archiwów w Brześciu (s. 51–238) i w Grodnie (s. 239–343). Każda z nich rozpoczyna się od prezentacji samego archiwum. Charakterystyki obu archiwów zawierają adresy ich siedzib (także witryny internetowej i poczty elektronicznej), godziny otwarcia pracowni naukowej, zwięzłą charakterystykę zbiorów bibliotecznych archiwów, informacja o roku powstania i zmieniającym się zasięgu terytorialnym. Podane są granice chronologiczne zasobów, liczba zespołów/zbiorów archiwalnych, liczba jednostek archiwalnych składających się na zasoby archiwów w końcu 2013 r. Nie zapomniano o podaniu aktualnego obszaru działania archiwów i zwięzłych charakterystyk zawartości magazynów archiwalnych. Prezentację każdego archiwum obwodowego zamyka bibliografia, w której osobno odnotowane zostały przewodniki archiwalne prezentujące zasób każdego z nich, inne szczegółowe pomoce wyszukiwawcze – przede wszystkim dostępne w pracowni naukowej, oraz polskie publikacje dotyczące działalności archiwum i zawierające informacje o zasobie. W przypadku opisu archiwum grodzieńskiego podano dawną nazwę archiwum.

Początkowo – przyzwyczajony do tradycyjnego w polskich pomocach informacyjnych umieszczania podobnych informacji we wstępach¹⁴ – nie widziałem zasadności wydzielania charakterystyki informacyjno-organizacyjnej archiwum w osobną część opracowania. Jednak z upływem czasu uznałem to za dobry pomysł, szczególnie w przypadku przewodnika po zasobach więcej niż jednego archiwum. Dzięki zastosowaniu tego rozwiązania informacje organizacyjne są wyraźnie wydzielone, a zestandaryzowana struktura opisu pozwoliła przekazać użytkownikom wszystkie niezbędne dane o tym charakterze. W perspektywie przyszłych tomów serii warto zatroszczyć się jedynie, aby informacja o zamieszczeniu takiego bloku była wyraźnie widoczna w spisie treści. W prezentowanym tomie o to nie zadbane.

Przy konstrukcji charakterystyk wyszukiwawczych autorzy przewodnika korzystali z zasad zapisanych w Międzynarodowym Standardzie Opisu Archiwalnego ISAD (G). W oparciu o ten standard stworzyli listę pól możliwych do wykorzystania przy opar-

¹⁴ Umieszczanie we wstępie informacji o adresie, godzinach otwarcia pracowni naukowej itp. proponują choćby wydane w 2000 r. zalecenia dotyczące opracowywania informatorów o zasobie archiwów państwowych, zob. *Pismo Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z 6 czerwca 2000 r. w sprawie zaleceń dotyczących opracowania informatora o zasobie archiwum państwowego* (wraz z *Zaleceniami dotyczącymi opracowania informatora o zasobie archiwum państwowego*), http://www.archiwa.gov.pl/images/stories/file/pdf/Pismo_6_2000.pdf [dostęp: 25 V 2014 r.].

wywaniu poszczególnych opisów. Znalazło się na niej 14 grup danych: 3.1.1. Kod/Sygnatura (skrót nazwy archiwum i numer zespołu/zbioru archiwalnego); 3.1.2. Tytuł (podawany w języku polskim i rosyjskim); 3.1.3. Daty skrajne; 3.1.5. Rozmiary (liczba tomów inwentarza – описи – oraz liczba jednostek w każdym z nich); 3.2.2. Dzieje zespołu (w przypadku całości przechowywanych wcześniej w archiwach innych niż brzeskie i grodzieńskie, podawano datę ich przejścia, poza tym – najczęściej – rok opracowania całości zespołu lub poszczególnych inwentarzy); 3.3.1. Przedstawienie zakresu i zawartości; 3.3.4. Sposób uporządkowania (informacje o układzie i systematyzacji akt); 3.4.1. Warunki decydujące o udostępnieniu (podawano występujące ograniczenia w udostępnianiu materiałów archiwalnych); 3.4.5. Archiwalne pomoce informacyjne (opracowane w archiwum, dostępne w pracowni naukowej; podano ich liczbę, nazwę i typ); 3.5.2. Istnienie kopii i miejsce ich przechowywania (rodzaj kopii: mikrofilm czy kopia cyfrowa, bardziej bądź mniej precyzyjna informacja o stopniu zmikrofilmowania/ zdigitalizowania – ogólna liczba jednostek, ich sygnatury bądź tytuły konkretnych dokumentów); 3.5.3. Powiązanie z innymi materiałami archiwalnymi (jeśli w polskich archiwach zachowały się materiały archiwalne wytworzone przez tego samego twórcę, odnotowywano nazwą polskiego archiwum i nazwę zespołu); 3.5.4. Uwagi o publikacji (tu tytuł lub skrót tytułu wydanego poza Polską opracowania informacyjnego odnotowującego materiały należące do zespo-

łu/zbioru archiwalnego); 3.4.4. Charakterystyka stanu fizycznego i wymagań technicznych (wprowadzone, by podawać informacje o kondycji archiwaliów, jeśli wpływa ona na możliwość ich udostępniania); 3.6.1. Uwagi (inne informacje mające wpływ na udostępnianie materiałów z zespołu archiwalnego).

Stworzona na potrzeby przewodnika lista pól opisu nie budzi większych zastrzeżeń. Wydaje się ona obszerna, jednak można przypuszczać, że zaprojektowano ją z myślą o następnych w serii tomach, które mają opisywać także archiwalia przechowywane przez inne instytucje niż archiwa. Żadna charakterystyka wyszukiwawcza nie składa się z maksymalnej liczby pól (13 z nich wypełniono w przypadku opisów zespołów Starostwa Powiatowego Grodzieńskiego i Urzędu Wojewódzkiego Nowogródzkiego), niemniej trzeba pamiętać, że ISAD (G) pozwala na elastyczne formowanie opisów z wybranych pól. Właściwie – w perspektywie kolejnych tomów – autorzy mogliby rozważyć zasadność umieszczania w charakterystykach wyszukiwawczych dwóch grup informacji. Mam na myśli pola 3.3.4 (Sposób uporządkowania) i 3.4.4 (Charakterystyka stanu fizycznego i wymagań technicznych). W przypadku pierwszego pola proponuję podawane tam dane włączać do charakterystyk zawartości zespołów (3.3.1). Jest to tym bardziej zasadne, że w większości przypadków umieszczano w polu 3.3.4 informacje podobne do podanych w opisie zbioru *Naczelnicy rejonów pow. pińskiego Okręgu Brzeskiego*: „naczelnik Rejonu 1 Powiatu Pińskiego w Pińsku (sygn. 1–6); Rejonu 2. w Łohi-

szynie (sygn. 17–21); Rejonu 3. w Łunińcu (sygn. 22–39); Rejonu 4. w Stolnie (sygn. 40–47); Rejonu 5. w Morocznie (sygn. 48)” (s. 186). Moim zdaniem dołączenie takich danych do opisu zawartości poszczególnych całości archiwalnych doskonale uzupełni charakterystykę treści, a proponowane przeze mnie rozwiązanie jest dopuszczane przez autorów standardu ISAD (G)¹⁵. W drugim przypadku – pola 3.4.4 – sugeruję jego usunięcie z listy. Zgodnie z intencją autorów międzynarodowego standardu opisu ma ono dostarczać „informacji na temat wszelkich istotnych cech fizycznych lub wymagań technicznych wpływających na wykorzystanie opisywanego obiektu”¹⁶. Sprawdza się ono doskonale w zautomatyzowanych narzędziach wyszukiwawczych, gdzie informacje o czasowym ograniczeniu dostępu do materiałów archiwalnych, spowodowanym np. przeprowadzaną konserwacją, mogą być na bieżąco wprowadzane i usuwane. W przypadku publikowanej tradycyjnie pomocy archiwalnej, jaką jest prezentowany przewodnik, podawanie komunikatu o tym, że „Niektóre jednostki znajdują się w konserwa-

cji” (zespół *Posterunek Policji Państwowej w Łunnej, pow. grodzieński*, s. 315), można uznać za zbyt drobiazgowę. Z resztą jest to jedyny odnaleziony przeze mnie przypadek tak szczegółowo prezentujący stan archiwaliów. W części opisującej zasób archiwum brzeskiego pole to nie jest w ogóle wypełniane, natomiast w części grodzieńskiej – poza przywołanym przykładem – powszechnie pojawia się tu zapis „stan dobry”. A taki stan nie może powodować ograniczeń w udostępnianiu.

Sposób opisu zespołów/zbiorów archiwalnych można w przeważającej części pochwalić. Dobrze, że prezentując dzieje poszczególnych całości archiwalnych – oprócz informacji o ewentualnym przemieszczaniu materiałów – podawano rok ich opracowania. Jak już była o tym mowa wcześniej, proces porządkowania i opisu archiwaliów polskiej proveniencji w ZSRR w latach 50. i 60. XX w. mógł budzić zastrzeżenia¹⁷. Dzięki skrupulatności autorów przewodnika i podaniu przez nich dat opracowania zespołów/zbiorów doświadczony badacz będzie mógł zawnoczyć przygotować się na nieco bardziej skomplikowaną kwerendę. Na pochwałę zasługuje to, że w przypadku całości archiwalnych zewidencjonowanych w inwentarzach o kilku tomach przewodnikowy opis zawartości podział ten odzwierciedla. Szkoda, że tylko charakterystyki wyszukiwawcze umieszczone w części grodzieńskiej zostały wzbogacone o zakres sygnatur archiwalnych opisywanych serii dokumentacji. Bardzo dobrze, że w opisach zespołów/zbiorów podane zostały informacje o publi-

¹⁵ W charakterystyce zasad wypełniania pola 3.3.4 podano „Alternatywnie, można włączyć każdą z tych informacji do elementu: Przedstawienie zakresu i zawartości (3.3.1), zgodnie ze stosowanymi w danym kraju zwyczajami”. Zob. *ISAD (G): General International Standard Archival Description. Second Edition. Adopted by the Committee on Descriptive Standards, Stockholm, Sweden, 19–22 September 1999*, <http://www.agad.archiwa.gov.pl/isad/ISADv2PL.pdf> [dostęp: 28 XI 2014 r.], s. nlb.

¹⁶ Tamże, s. nlb.

¹⁷ Por. w tekście i przyp. 4.

kowanych na Białorusi przewodnikach i innych informatorach archiwalnych. Z pewnością – jeśli potencjalni użytkownicy zdołają do nich dotrzeć – prace ułatwią im przeprowadzenie poszukiwań. Szkoda, że autorzy nie wzbogacili listy tych publikacji danymi bibliograficznymi polskich tekstów przedstawiających materiały archiwalne przechowywane w Brześciu i Grodnie. Choćby na łamach wspomnianego wcześniej kwartalnika „Białostoczczyzna” ukazało się ich 17¹⁸. W znacznej mierze są to tek-

sty drobne, czasem mało szczegółowe. W mojej ocenie jednak dodanie adresów bibliograficznych tych artykułów do charakterystyk wyszukiwawczych konkretnych zespołów/zbiorów archiwalnych podniosłoby wartość informacyjną przewodnika. Tym bardziej że polscy badacze mają lepszy dostęp do prac wydanych w naszym kraju. Warto także –

¹⁸ S. Filipowicz, *Akta dotyczące Suwalszczyzny w zasobie Archiwum Państwowego Obwodu Grodzieńskiego Republiki Białorusi*, „Białostoczczyzna” 1998, nr 1, s. 75–77; tenże, *Źródła do dziejów Suwalszczyzny w archiwach Litwy i Białorusi*, „Białostoczczyzna” 2000, nr 1, s. 61–66; M. Gnatowski, *Źródła do dziejów Białostoczczyzny okresu II wojny światowej w archiwach Białorusi*, „Białostoczczyzna” 1993, nr 2, s. 52–56; S. Iwaniuk, *Materiały do dziejów Polski okresu międzywojennego w zbiorach Państwowego Archiwum Obwodu Brzeskiego*, „Białostoczczyzna” 1997, nr 2, s. 68–74; T. Kobot, *Akta Miejsca Odosobnienia w Berezie Kartuskiej (1934–1939) jako źródło historyczne*, „Białostoczczyzna” 1998, nr 4, s. 58–64; tenże, *Źródła do historii Pińska okresu międzywojennego w zasobie Archiwum Państwowego Obwodu Brzeskiego*, „Białostoczczyzna” 1999, nr 3, s. 60–64; S. Kondraszowa, *Akta Urzędu Wojewódzkiego Nowogródzkiego z lat 1920–1939 jako źródło historyczne*, „Białostoczczyzna” 1998, nr 1, s. 78–79; J. Kowkiel, *Archiwalia Białoruskiej Republiki Ludowej. Ich los*, „Białostoczczyzna” 2000, nr 3–4, s. 68–78; H. Majecki, *Źródła do dziejów oświaty na Białostoczczyźnie w okresie międzywojennym w zasobie Archiwum Państwowego Obwodu Brzeskiego Republiki Białorusi*, „Białostoc-

zczyzna” 1996, nr 4, s. 72–74; A. Moćko, *Źródła do dziejów zabytków kultury polskiej okresu międzywojennego w archiwach państwowych Grodna i Brześcia – wprowadzenie do tematu*, „Białostoczczyzna” 2001, nr 1–2, s. 57–60; A. Smolarczyk, *Źródła do dziejów szkolnictwa podstawowego na Polesiu w okresie międzywojennym w Archiwum Państwowym Obwodu Brzeskiego*, „Białostoczczyzna” 2000, nr 2, s. 73–79; tenże, *Źródła do dziejów szkolnictwa średniego ogólnokształcącego na Polesiu w okresie międzywojennym w Archiwum Państwowym Obwodu Brzeskiego*, „Białostoczczyzna” 2001, nr 1–2, s. 61–65; A. Terebuń, *Akta instytucji rzymsko-katolickiej diecezji pińskiej w zbiorach Państwowego Archiwum Obwodu Brzeskiego*, „Białostoczczyzna” 1998, nr 1, s. 67–74; też, *Akta Rady Miejskiej i Magistratu w Brześciu z okresu międzywojennego jako źródło historyczne*, „Białostoczczyzna” 2001, nr 3–4, s. 23–33; też, *Cerkiew prawosławna na Polesiu w okresie międzywojennym. Przegląd źródeł archiwalnych*, „Białostoczczyzna” 2000, nr 3–4, s. 112–120; też, *Źródła do historii południowo-wschodniej części Białostoczczyzny w latach 1939–1941 w zasobie Archiwum Państwowego Obwodu Brzeskiego*, „Białostoczczyzna” 1998, nr 4, s. 65–68; Z. Tomczonek, *Źródła do historii Polskiego Związku Młodzieży Wiejskiej w latach 1920–1939 w zasobie Archiwum Państwowego Obwodu Brzeskiego w Brześciu*, „Białostoczczyzna” 2001, nr 3–4, s. 16–22.

w kontekście prac nad kolejnymi przewodnikami serii – rozważyć inny sposób cytowania publikacji wprowadzanych do opisów zespołów/zbiorów. W tym tomie pełen zapis bibliograficzny publikacji pojawiał się tylko raz, w pierwszej charakterystyce wyszukiwawczej. Później praca przywoływana była skróconą wersją opisu, co może powodować konieczność żmudnego przeszukiwania znacznej liczby charakterystyk wyszukiwawczych w poszukiwaniu pełnej informacji o publikacji. Z pewnością lepszym rozwiązaniem będzie stworzenie pełnej bibliografii opracowań informacyjnych i włączenie jej do tomu.

Kończąc prezentację przewodnika, trzeba podkreślić, że jest to pozycja cenna. Bezspornie wzbogaca dotychczasowy zbiór archiwalnych pomocy informacyjnych przybliżających zasoby archiwów Republiki Białorusi, budzących obecnie duże zainteresowanie polskich uczonych. Nieliczne sformułowane w niniejszym tekście uwagi do jej budowy i treści nie obniżają jej wartości. To także dobry początek dla nowej serii przewodników archiwalnych, na które z pewnością już dziś czeka rzesza badaczy.

Robert Degen

(Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu)

Dokumentacja masowa. Z problematyki kształtowania zasobu archiwalnego, red. Irena Mamczak-Gadkowska, Krzysztof Strykowski, wyd. Instytut Historii UAM, Poznań 2012

<http://dx.doi.org/10.12775/AKZ.2014.017>

Uporanie się z masowością dokumentacji jest obecnie jednym z kluczowych obszarów działalności archiwów”. Takie zdanie we wstępie omawianej publikacji zawarli redaktorzy Irena Mamczak-Gadkowska oraz Krzysztof Strykowski. Można wnioskować, że myśl zawarta w przytoczonym cytacie sprowokowała zorganizowanie konferencji naukowej, której książka ta, składająca się z referatów na niej wygłoszonych, jest pokłosiem. Konferencja odbyła się 25–26 lipca 2010 r. w Poznaniu w siedzibie Instytutu Historii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza. Publikacja jest efektem współpracy Departamentu

Kształtowania Narodowego Zasobu Archiwalnego Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych oraz Zakładu Archiwistyki Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Artykuły zawarte w publikacji poruszają zasadniczo cztery zagadnienia. W pierwszej grupie znalazły się kwestie odnoszące się do ogólnej problematyki dokumentacji masowej, próby zdefiniowania pojęcia, oceny istniejących zasad selekcji. Kolejna część odnosi się do doświadczeń archiwów zagranicznych z problemem masowo narastającej dokumentacji. Trzecia część dotyczy uregulowań prawnych ogólnych, a także odnoszących się do